

КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСТВО ЯК СИНТЕТИЧНИЙ ВИД МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Одайник Світлана

концертмейстер

Травкіна Наталія

концертмейстер

Тітова Олена

концертмейстер

Суботницький Ігор

концертмейстер

Кафедра мистецької освіти

Житомирський державний університет

ім. Івана Франка, Україна

Анотація. У статті досліджено багатогранну природу діяльності концертмейстера як цілісний мистецький та когнітивний синтез. Деталізовано структурні компоненти майстерності піаніста: виконавсько-інструментальний, аналітичний, педагогічно-коригуючий, психологічний та диригентсько-оркестровий. Приділено увагу концепції концертмейстера як стратегічного «центру управління» музичним процесом. Доведено, що поєднання ролей виконавця, коуча та психолога є фундаментальною умовою створення художньо довершеного ансамблевого образу в сучасній виконавській практиці.

Ключові слова: концертмейстерство, художній синтез, ансамблева взаємодія, центр управління, виконавство.

Введення. Концертмейстерство традиційно вважається однією з найскладніших і водночас найменш вивчених у своїй глибинній суті галузей музичного виконавства. Якщо сольне піаністичне мистецтво переважно зосереджене на індивідуальному самовираженні та суб'єктивній інтерпретації, то діяльність концертмейстера за своєю природою є фундаментально синтетичною та поліфункціональною. Вона вимагає не просто механічного поєднання навичок, а органічного сплаву майстерності піаніста-віртуоза, глибокої ерудиції музикознавця-дослідника, надзвичайної інтуїтивної чуйності ансамбіста та високого педагогічного такту музичного коуча. В умовах трансформації сучасної виконавської культури, де вимоги до мобільності та універсалізму музиканта невпинно зростають, розуміння концертмейстерства як цілісного синтезу різних векторів діяльності стає стратегічним орієнтиром. Такий підхід дозволяє вийти за межі вузькотехнологічного сприйняття професії, визначаючи її як інтелектуально-творчий фундамент, на якому тримається життєздатність та художня довершеність будь-якого ансамблевого організму.

Мета та задачі дослідження. Обґрунтувати синтетичну природу діяльності концертмейстера як багатофункціональної системи, що інтегрує виконавські, когнітивні та психолого-педагогічні ресурси піаніста. Розкрити рівні художнього синтезу в ансамблі. Проаналізувати структурні компоненти професійної майстерності концертмейстера. Довести визначальну роль концертмейстера як стратегічного «центру управління» музичним процесом.

Результати дослідження і їх обговорення. Дослідження природи концертмейстерського мистецтва вимагає комплексного підходу, оскільки ця професія за своєю суттю є глибоко синтетичною та багатовимірною. Системний погляд на роботу піаніста дозволяє не просто перерахувати окремі навички фахівця, а розкрити складну механіку їхньої взаємодії – від технологічних аспектів до стратегічного управління цілісним музичним процесом. Тільки через розуміння того, як індивідуальні професійні ресурси трансформуються у спільний результат, можна досягнути справжній масштаб цієї професії.

Спершу звернемося до художнього синтезу в ансамблевому виконавстві, який є не просто сумою партій соліста та піаніста; це складне явище, де взаємодія партнерів породжує нову мистецьку якість, неможливу в сольному форматі. Феномен цього синтезу полягає в органічному поєднанні двох індивідуальних інтерпретаційних концепцій у єдиний монолітний образ. Концертмейстер у цьому процесі виступає не як пасивний фон, а як архітектор звукового простору, який через гармонічну, ритмічну та тембральну палітру фортепіано добудовує смислові вертикалі, закладені в сольній партії [1].

Першим рівнем синтезу є акустично-тембральне злиття. Специфіка фортепіано як «інструмента-хамелеона» дозволяє концертмейстеру імітувати широку гаму звукових барв – від інтимного дихання людського голосу до масивної звучності симфонічного оркестру. Синтез досягається тоді, коли піаніст знаходить такий спосіб звуковидобування, який резонує з природою звука соліста (вокаліста чи інструменталіста). Наприклад, у роботі з дерев'яними духовими інструментами синтез вимагає від піаніста особливої «світлої» атаки звука та прозорої фактури, тоді як у співпраці з вокалістом фортепіанна партія має стати «продовженням» людського видиху, забезпечуючи вокальну окантовку кожної фрази [6].

Другим, глибшим рівнем, є драматургічний та змістовий синтез. У вокально-інструментальних жанрах фортепіанна партія часто несе в собі підтекст, який не виражений словами, але закладений у гармонічному розвитку. Концертмейстер має синтезувати поетичне слово та музичну інтонацію, створюючи психологічний ландшафт твору. Феномен синтезу тут проявляється у здатності піаніста передчувати емоційний імпульс соліста: вступити на частку секунди раніше чи пізніше, змінити агогіку чи динаміку відповідно до живого дихання ансамблю. Це творить «спільне музичне мислення», де обидва виконавці стають єдиним організмом [6].

Нарешті, слід виокремити часово-ритмічний аспект синтезу, який у музикознавстві часто визначається як «чуття єдиного пульсу». Синтез в ансамблі

виключає метричну механічність; він базується на живому, гнучкому часі (*rubato*), що координується обома партнерами на інтуїтивному рівні. Концертмейстер, володіючи фундаментом фактури, бере на себе роль «метронома з душею», який тримає цілісність форми, але водночас дає солісту простір для емоційного висловлювання [6].

Таким чином, феномен художнього синтезу постає як вищий щабель ансамблевої майстерності, де технічна злагодженість переростає в духовну єдність виконавців.

Далі розглянемо феномен діяльності концертмейстера, яка полягає в її унікальній багатогранності, де професійне піаністичне виконавство перестає бути самоціллю і стає платформою для складного міждисциплінарного синтезу. Це особливий вид музичної творчості, який вимагає від митця не лише віртуозного володіння інструментом, а й мобілізації інтелектуальних, психологічних та педагогічних ресурсів. Концертмейстер постає як універсальний музикант, у роботі якого органічно переплітаються ролі виконавця-ансамбліста, глибокого аналітика-ерудита, чуйного психолога та авторитетного наставника. Розгляд структури цієї професії через призму її ключових складників дозволяє повноцінно осягнути масштаб відповідальності та специфіку майстерності, необхідної для створення цілісного художнього образу в ансамблі

Так, виконавсько-інструментальний складник (технологічний фундамент) є базовим, оскільки професія концертмейстера виростає з піанізму. Проте, на відміну від соліста, піаністична техніка концертмейстера має бути адаптивною. Це проявляється у специфіці дотику, а саме – у здатності піаніста змінювати атаку звука залежно від партнера. Наприклад, при акомпануванні скрипці звук має бути більш гострим та артикулованим, а для віолончелі – глибшим та насиченішим. Сюди ж віднесемо і навички вищого піаністичного пілотажу, які включають досконалу читку з листа (як здатність миттєво синтезувати графічний символ у звуковий образ), транспонування «на ходу» та вміння спрощувати або збагачувати фактуру (особливо при грі оперних клавирів) без втрати музичного змісту [1].

Аналітично-інтелектуальний складник (ерудиція та музикознавство). Діяльність концертмейстера синтезує виконавство з глибоким науковим аналізом. Без інтелектуальної складової акомпанемент залишається механічним. Тут важливим є стилістичний синтез, який полягає у тому, що концертмейстер має бути знавцем епох. Робота над вокальним циклом Шуберта вимагає розуміння австрійського романтизму, а інтерпретація Дебюссі – знання естетики імпресіонізму та символізму в літературі.

Важливою і є робота з першоджерелами – аналіз поетичного тексту у вокальній музиці. Концертмейстер синтезує значення слова з музичною інтонацією, часто підказуючи солісту приховані смисли фрази через гармонічну вертикаль фортепіано [1].

Педагогічно-коригуючий складник (функція коучингу) трансформує його роль із простого акомпаніатора у статус повноцінного музичного керівника та коуча, відповідального за професійне становлення соліста. У межах цієї функції піаніст реалізує складний синтез виконавства та експертного контролю: він одночасно занурений у процес гри та здатний відсторонено аналізувати партнера, вказуючи на помилки в інтонації, ритмі чи вимові. Надаючи методичну допомогу у вибудові архітекtonіки твору – від нюансів дихання до логіки фразування – концертмейстер виявляє високий рівень педагогічного такту. Його завдання полягає у м'якому коригуванні та спрямуванні творчого процесу, де професійна порада й авторитетна оцінка допомагають солісту розкрити свій потенціал, зберігаючи при цьому художню цілісність та індивідуальність інтерпретації [3].

Психологічно-комунікативний складник (емпатія та ансамблевий інтелект) є найбільш «тонким» складником синтетичної діяльності, який відповідає за психологічний клімат в ансамблі. Він включає виконавську емпатію – здатність до миттєвого передбачення намірів партнера. Концертмейстер синтезує власну волю з волею соліста, створюючи ілюзію «єдиного подиху». Це вимагає особливої лабільності нервової системи та швидкості реакції.

Це також і сценічна підтримка, адже на естраді концертмейстер часто виступає в ролі психотерапевта. Якщо соліст розгубився, забув текст або змінив темп через хвилювання, піаніст має оперативно «підхопити» ситуацію, нівелюючи помилку так, щоб слухач її не помітив [2].

Диригентсько-оркестровий складник (масштабність мислення) вимагає особливого мислення, за якого фортепіанна фактура сприймається як повноцінна партитура, а інструмент – як цілісний симфонічний організм. Синтезуючи піаністичні навички з принципами диригування, музикант вдається до тембральної імітації, де через специфічну педалізацію та артикуляцію відтворює звукові барви духових чи струнних інструментів. При цьому концертмейстер перебирає на себе функцію лідера: він не просто супроводжує соліста, а стратегічно вибудовує архітекtonіку твору, контролюючи ритмічну пульсацію, динамічні плани та логіку кульмінацій. Такий підхід дозволяє піаністу вийти за межі камерного виконання, забезпечуючи масштабність звучання та структурну цілісність музичного полотна, характерну для оркестрового мислення [1].

Таким чином, синтетична природа діяльності концертмейстера полягає у нерозривності цих компонентів. Відсутність хоча б одного з них (наприклад, блискуча техніка без психологічної чуйності або глибока ерудиція без піаністичної бази) робить професійну діяльність неповноцінною та заважає створенню істинного художнього ансамблю.

І наостанок проаналізуємо роль концертмейстера як «центра управління» музичним процесом. Ця роль у сучасному музичному виконавстві виходить далеко за межі супроводу, трансформуючись у функцію координатора та інтелектуального центру всього творчого процесу. Це особливо яскраво виявляється у роботі над складними оперними партитурами, вокальними

циклами чи розгорнутими інструментальними полотнами, де піаніст стає фактичним «диригентом за роялем». Функція «центру управління» реалізується через декілька взаємопов'язаних рівнів:

Перший рівень – когнітивний та архітектонічний. На відміну від соліста, який часто зосереджений на мелодичній лінії та емоційній виразності своєї партії, концертмейстер володіє всією фактурною вертикаллю. Він є утримувачем «конструктивного плану» твору. Як центр управління, піаніст контролює загальну форму, стежить за логікою темпових переходів та вибудовує динамічну ієрархію. У моменти, коли соліст піддається емоційній агогії, саме концертмейстер забезпечує стабільність метроритмічного каркаса, не даючи формі розпастися, і водночас залишаючись максимально гнучким [4].

Другий рівень – інформаційно-аналітичний. Концертмейстер у навчальному чи репетиційному процесі акумулює в собі знання про всі компоненти твору. Він знає не лише свою партію, а й партію соліста, текст (якщо це вокальний твір), оркестрові підголоски та диригентські вказівки. Це дозволяє йому виступати в ролі «навігатора»: він підказує вступ, коригує інтонаційні похибки, стежить за точністю вимови. В оперному класі цей «центр управління» забезпечує синхронізацію сценічної дії з музичним текстом, часто замінюючи собою цілий оркестровий апарат та диригента одночасно [4].

Третій рівень – оперативно-реактивний (кризовий менеджмент). Справжнє лідерство концертмейстера проявляється в екстремальних ситуаціях під час публічного виступу. Як «центр управління», він має володіти надзвичайною швидкістю реакції. У разі дезорієнтації соліста (пропуску такту, забутого тексту чи фальшивої інтонації) концертмейстер миттєво перебудовує «маршрут» виконання: він може пропустити фрагмент фактури, транспонувати фразу або змінити темп, щоб непомітно для слухача повернути ансамбль у правильне русло. Це вимагає від піаніста здатності до розщеплення уваги: одна частина свідомості контролює власний текст, інша – партнера, а третя – загальний звуковий результат у залі [5].

Четвертий рівень – психологічна емісія. Концертмейстер керує емоційним станом ансамблю. Через характер дотику до клавіш, через впевненість ритмічної пульсації та вольові імпульси він транслює солісту відчуття надійності та стабільності. Це невидиме управління створює той «безпечний простір», у якому соліст може максимально розкрити свій творчий потенціал [3].

Таким чином, метафора «центру управління» підкреслює, що концертмейстер є не лише партнером, а й інтелектуальним та вольовим стрижнем, який забезпечує життєздатність та художню цілісність музичного організму.

Висновки. У підсумку відзначимо, що мистецтво концертмейстера є унікальною моделлю художнього синтезу, де технічна майстерність піаніста нерозривно пов'язана з глибоким аналітичним мисленням та психологічною емпатією. Проаналізовані компоненти діяльності – від технологічного фундаменту до педагогічного коучингу – доводять, що ця професія виходить за

межі простого виконавства, перетворюючи піаніста на стратегічний "центр управління" музичним процесом. Успіх ансамблевого музикування безпосередньо залежить від здатності концертмейстера поєднувати функції лідера, диригента та психолога, що забезпечує не лише структурну цілісність твору, а й особливу духовну єдність партнерів. Таким чином, синтетична природа цієї діяльності утворює концертмейстера як рівноправного співавтора інтерпретації, чия багатогранна роль є фундаментальною для сучасної музично-виконавської практики.

Список використаних джерел

1. Єргієв І.Д. Артистичний універсум музиканта-інструменталіста кінця ХХ – початку ХХІ століття: дис... докт. мистецтвознавства. Одеса, 2016. 452 с.
2. Єфремова І. М., Гургула Р. І., Герасимчук В. В. Питання психологічної взаємодії концертмейстера зі солістом-виконавцем. URL: <http://ipc-dspace.org.ua/bitstream/123456789/523/1/Єфремова...pdf>
3. Коцюрба Н. Є., Дуда С. Л. Мистецтво концертмейстера: творчий і педагогічний аспект діяльності. *Paradigm of knowledge*. 2019. Т.2. № 34. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/15967>
4. Chen X. Research on the Role of Piano Accompaniment in Vocal Music Singing. *ICAMEI*. 2019. DOI: 10.23977/icamei.2019.240
5. Jiang X. Synergetic performance and flexible strategies of piano accompaniment in vocal performance. *Man and Culture (RCSI Journals)*. 2026. DOI: <https://doi.org/10.25136/2409-8744.2026.1.76648>
6. Katz M. *The Complete Collaborator: The Pianist as Partner*. Oxford: Oxford University Press, 2009. 283 p.